

ENGLANNINKIELINEN EUROOPPAMME?

Robert Phillipson *English-only Europe? Challenging language policy.* London & New York: Routledge 2003. 240 s. ISBN 0-415-28806-1 (sidottu), 0-415-28807-x (nidottu).

Vaikka Robert Phillipsonin kirjan *English-only Europe?* ilmestymisestä on ehtinyt kulua jo neljä vuotta, se on yhä tärkeä ja ajankohtainen puheenvuoro nyt, kun Euroopan unionin tulevaisuudesta keskustellaan monella foorumilla. Kuitenkin unionin kielipolitiikkaa käsitellään tässä keskustelussa vain harvoin. Kirjan tarkoitus on varoittaa siitä, että *laissez faire* -kielipolitiikka johtaa englannin kielen aseman tosiasialliseen vahvistumiseen muitten kielten vahingoksi virallisista monikielisyysjulistuksista huolimatta. Englannin ylivoimainen asema johtaa epätasa-arvoon viestinnässä ja vallankäytössä.

Johdantoluvun jälkeen Phillipson esittelee Euroopan kielet ja niiden historian osana maanosan historiaa. Tämä kirjan toinen luku sisältää harmittavan paljon epätasällisyyksia ja suoranaisia virheitä, joita kielentutkijan teoksesta ei pitäisi löytyä, esimerkiksi useimpia suomalais-ugrilaisia kieliä väitetään »yhä» puhuttavan Keski-Aasiassa (s. 34).

Kolmannessa luvussa käsitellään niitä maailmanlaajuisia kehityssuuntia, jotka

johtavat englannin aseman vahvistumiseen myös Euroopan unionin sisällä. Maapalloistumisen Phillipson näkee tosin aika yksipuolisesti, ikään kuin Yhdysvaltain ja Britannian salaliittona omien etujensa ajamiseksi — omasta mielestäni monisyisempi analyysi olisi tässä ollut tarpeen, koska maapalloistumisessa on myös monia myönteisiä puolia. Phillipsonin näkökulma on loppujen lopuksi aika länsieurooppalainen: esimerkiksi niissä maissa, jotka aikoinaan Neuvostoliiton etupiiriin jouduttuaan tosiaan kokeilivat jättäytymistä globaalimarkkinatalouden ulkopuolelle, näkökulma nykykehitykseen on toisenlainen.

Phillipson esittää mielenkiintoisen 15 kohdan luettelon (s. 64–65) niistä rakenteellisista ja ideologisista syistä, jotka johtavat englannin aseman jatkuvaan vahvistumiseen maailmassa ja erityisesti Euroopassa. Syyt ja seuraukset kietoutuvat luettelossa toisiinsa: englantia opiskellaan kaikkialla, koska sitä opiskellaan kaikkialla. Phillipson jättää kuitenkin mainitsematta eräitä syitä, jotka tukevat englannin asemaa Euroopassa: Koska monien pienten kansojen edus-

▷

tajat (esimerkiksi suomalaiset) eivät usko oman kielen kuitenkaan olevan unionissa toiminnallisesti tasa-arvoinen suurten kielten kanssa, pelkän englannin kielen käyttö on heidän kannaltaan parempi ratkaisu kuin tarve opiskella sen lisäksi vielä vaikkapa ranskaa ja saksaa. Toisekseen äidinkielen aseman vahvistamista saatetaan esimerkiksi Saksassa ja monessa entisessä sosialistisessa maassa pitää nationalistisena politiikkana, jopa kielisovinismina, ikään kuin englantia ei yhtä lailla olisi tiettyjen kansallisvaltioiden ja tietyn valtakeskittymän kieli. Oman maan kansalliskielen aseman vahvistamista EU:ssa tukevat valitettavan usein poliitikot, jotka eivät soisi mitään oikeuksia maansa vähemmistökielille. Kuten Luutonen (2007: 230) huomauttaa, Suomessakaan ei äidinkielen asemaan liittyvillä teemoilla menestyttäisi poliittisessa keskustelussa.

Englannin valta-aseman analyysissä kaksi tärkeää puolta ovat toisaalta englannin käyttäminen erikielisten ihmisten välisen viestinnän yhteiskielenä, *lingua franca*, toisaalta englannin tunkeutuminen kieliyhteisöjen sisällä yhä uusiin tehtäviin ja uusille alueille, niin että lopputuloksena on diglossia. Phillipson huomauttaa perustellusti, että lähestymistapa, jonka mukaan englantia käytetään viestinnän yleiskielenä (*English as a lingua franca* -lähestymistapa; ELF) häivyttää näkyvistä viestinnän tosiasiallisen epätasa-arvon äidinkielisten ja ei-äidinkielisten englannin puhujien välillä. Kuten suomalainen kolumnisti vastikään kirjoitti: »Oma kieli antaa vallan tunteen. Se, joka saa käyttää äidinkieltään, on aina etulyöntiasemassa.» (Sipilä 2007.) Phillipson palaa teemaan myöhemmässä luvussa (s. 163–171) ja huomauttaa, että vielä ollaan kaukana tilanteesta, jossa syntyperäisten puhujien normi ei enää olisi yksinomainen ihanne esimerkiksi kouluopetuksessa tai vaikkapa tieteellisessä julkaisu-toiminnassa. Äidinkielliset puhujat saattavat olla jopa

kommunikaation este esimerkiksi käyttäessään runsaasti idiomaattisia, läpinäkymättömiä ilmaisuja. Englantia huonosti osaavia kotimaisia poliitikkoja pilkataan eri maiden joukkoviestimissä esittämättä ollenkaan sitä kysymystä, miksi englannin äidinkielliset puhujat saavat vapaasti käyttää omaa kieltään kansainvälisissä kokouksissa.

Monessa Euroopan maassa on keskusteltu kehityksestä kohti diglossiaa, jossa englantia vähitellen valtaa kansalliskieleltä käyttöalueita työelämässä ja korkeimmassa opetuksessa. Ruotsissa asiaa pohti valtiollinen komitea mietinnössään *Mål i mun* (2002). Virittäjässä aiheesta kirjoitti vastikään Luutonen (2007). Phillipson esittää (s. 83) Suomen tasapainoisen monikielisuuden mallimaana, jossa suomella, ruotsilla ja englannilla on toimiva työnjako, mutta tältä osin kuvaus on jo vanhentunut, jos se on koskaan totta olluakaan. Monikansallisten yhtiöiden syntyminen, Bolognan prosessi yliopistoissa ja monet muut tekijät lisäävät toki meilläkin koko ajan englannin käyttöä. Esimerkiksi Helsingin yliopiston kansleri otti viime vuonna naistutkimuksen professorin virantätön yhteydessä sen periaatteellisen kannan, että tiedekunta ei saa vaatia suomen eikä ruotsin taitoa pienen aineen ainoaltakaan professorilta. Suomalaisetkin opiskelijat kirjoittavat vastaisuudessa gradunsa enenevässä määrin englanniksi.

Kirjan neljäs luku käsittelee eri kielten virallista ja tosiasiallista käyttöä EU:n toimielimissä. Komissiossa englantia ohitti ranskan käännettävien asiakirjojen lähdekielenä vasta 1990-luvun kuluessa (s. 130), mutta sen jälkeen sen voittokulku on ollut nopeaa. Phillipson julkaisi kirjansa EU:n itälaajentumisen kynnyksellä, joten hän ei vielä voinut suoraan kuvata kielitilannetta uudessa 27 jäsenvaltion unionissa. Laajentuminen on varmasti merkinnyt englannin kielen aseman vahvistumista entisestään — osittain käytännön paineesta, osittain

sen vuoksi, että yhteiskuntajärjestelmäänsä juuri vaihtaneissa itäisen Keski-Euroopan maissa englantiiin liitetään yksinomaan positiivisia mielikuvia (Lindstedt 2005). Uusista jäsenvaltioista ehkä ainoastaan Slovakia on näkyvästi pitänyt esillä kielipoliittisia teemoja. Mukaan kirjaan on kyllä ehtinyt se tieto (s. 123), että EU:n vaatimuksesta jäsenyysneuvottelut uusien jäsenmaitten kanssa käytiin yksinomaan englanniksi.¹

Kirjan viides ja kuudes luku käsittelevät vaihtoehtoisen kielipolitiikan mahdollisuuksia unionissa. Peruskysymys on: jos englanninkieliset (ja ranskankieliset) saavat aina käyttää äidinkieltään, miten varmistaa, että muillakin unionin kansalaisilla on samanlaiset oikeudet? Ja miten varmistaa oikeudet myös niille vähemmistökielille, maahanmuuttajakielille ja viittomakielille, joita EU:n säädökset eivät tällä hetkellä juurikaan tue? Phillipson nostaa (s. 67–70, 142–144) Kanadan, Australian ja Etelä-Afrikan malleiksi eurooppalaiselle kielipolitiikalle. Tämä saattaa näyttää yllättävältä, koska kyse on kolmesta maasta, joissa englantia on valtakielinä, mutta Phillipsonin mukaan niissä on paljon Euroopan unionia enemmän mietitty kielipoliittisia arvoja ja tavoitteenasetteluja ja siinä mielessä niitä voitaisiin ottaa oppia. Viidennen luvun kiusana on paikoin liian laava esseistiikka, esimerkiksi eurosetelien symboliikan aika pinnalliselta tuntuva pohdinta, ja mukaan on tuotu asioita (esimerkiksi unionin kielipolitiikkaa sivuavia oikeustapauksia s. 157–160), jotka paremmin olisivat kuuluneet neljänteen lukuun.

Kuudes luku on tiiviimpi ja esittää 45 kielipoliittista suositusta, jotka koskevat

läpinäkyvämmän kielipolitiikan luomista, kielten käyttöä EU:n instituutioissa, kielten opetusta ja kielentutkimusta. Kielipolitiikan on muodostettava vastavoima sille, että englantia jatkuvasti etenee ilman varsinaisia päätöksiä, taloudellisten ja voimapolitiittisten paineitten työntämänä. Unionin monikielisyys pitää ottaa vakavasti – se on arvo sinänsä eikä pelkästään tehokkaan päätöksenteon este. Silloin kun englantia käytetään lingua francana, on toimittava niin, että äidinkielisten saama yksipuolinen etu on mahdollisimman pieni; sitä paitsi muutkin kielet kuin englantia voivat monissa tilanteissa toimia lingua francana. Pitemmällä tähtäimellä myös esperanto voisi Phillipsonin mukaan olla yksi osa oikeudenmukaista ratkaisua, koska se on helppo oppia ja koska se ei anna kenellekään etua eikä muodosta uhkaa muille kielille.

Kirjan liitteenä on eräitä keskeisiä eurooppalaisia kielipoliittisia asiakirjoja 1990-luvulta ja tämän vuosikymmenen alusta. Puutteena on pidettävä sitä, ettei kirjassa ole kokoavaa kirjallisuusluetteloa, vaan lähteet on etsittävä loppuviitteistä.

Euroopan maissa sekä poliittinen että akateeminen keskustelu pitää nopeaa kansainvälistymistä keskeisenä tavoitteena ja näkee usein englannin itsestään selvänä välineenä, johon liittyviä vallan, talouden ja kulttuurin yksipuolistumisia ei analysoida. Phillipsonin kanssa hyvin samankaltaisia ajatuksia on esittänyt sveitsiläinen tutkija François Grin (2005), joka on ensimmäisenä arvioinut myös englannin ylivoimaa Britannialle (ja jossakin määrin myös Irlannille) unionin sisällä antaman taloushyödyn suuruuden: 10–17 miljardia euroa vuodessa. Summa koostuu toisaalta englannin kielen

¹ Omien tietojeni mukaan esimerkiksi Bulgarian neuvotteluvaltuuskuntaa jouduttiin osittain vaihtamaan, koska maa oli odottanut myös ranskan käytön olevan mahdollista neuvotteluissa.

opetuksen ja englanninkielisten kulttuuri-
tuotteiden nauttimasta markkinaedusta,
toisaalta siitä säästöstä, joka syntyy, kun
Britannian ei tarvitse koululaitoksessaan
opettaa laajasti vieraita kieliä (Grin 2005:
93–95). Rahallisesti ei voida laskea eng-
lannin kielen tuomaa symbolista pääomaa
eikä muuta vallan epätasaista jakautumista.
Euroopan unionin ulkopuoliset taloushyö-
tyjen siirrot englanninkielisiin maihin eivät
myöskään ole laskelmassa mukana.

English-only Europe? on tärkeää ja va-
laisevaa luettavaa kaikille kielipolitiikas-
ta kiinnostuneille — ja myös poliittisille
päättäjille, joiden pitäisi olla kiinnostuneita
kielipolitiikasta. ■

JOUKO LINDSTEDT

Sähköposti: jouko.lindstedt@helsinki.fi

LÄHTEET

GRIN, FRANÇOIS 2005: *L'enseignement des
langues étrangères comme politique*

*publique. Rapport établi à la deman-
de du Haut Conseil de l'évaluation de
l'école.* Paris. http://cisad.adc.education.fr/hcee/documents/rapport_Grin.pdf (2.8.2007).

LINDSTEDT, JOUKO 2005: Uusia kieliä vai-
lisää englantia? Itäisen Keski-Eu-
roopan maat Euroopan Unionissa.
– Marjut Johansson & Riitta Pyykkö
(toim.), *Monikielinen Eurooppa. Kie-
lipolitiikkaa ja käytäntöä* s. 48–58.
Helsinki: Gaudeamus.

LUUTONEN, JORMA 2007: Kirjakieli, uusme-
dia ja globalisaatio. Näkökulmia suo-
men kielen variaation kehitykseen.
– *Virittäjä* 111 s. 219–237.

*Mål i mun – Förslag till handlingsprogram
för svenska språket* 2002. Kulturde-
partementet. Statens offentliga utred-
ningar 2002:27. [http://www.regerin-
gen.se/sb/d/108/a/1443](http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/1443) (2.8.2007).

SIPILÄ, ANNAMARI 2007: Kielestä kiinni.
– *Helsingin Sanomat* 15.4.2007.